

Где нам је завичај? Тамо где људи око нас

разумеју до краја и до дна шта кажемо до последњег спољнег и унутрашњег тре.

пета језичког разумеју шта ^{наш је драго и шта нас дан.} ~~кажемо~~. Заузме ли њиву и село народ другог језика, завичају је крај; они који се до дна и до краја разумеју родним језиком селе.

Куда селе? Тамо где ^{мамачки} ~~ће~~ људи до дна и до краја разумети шта кажу ^{дословни} ~~над поворе~~.

многом српским породицама виђа се на зиду слика која се зове Сеоба српског

народа под патријархом Арсенијем Чарнојевићем. ^{"Па} је слика једна тамно свечана апотеоза народном и матерњем језику. Оставили су исељеници села и њиве, куће и гробља, али у горко стиснутим устима ["] ~~наше~~ свој језик, и где се проспе реч која се до дна и до краја разуме, тамо ће бити завичај и живот.

Чешће смо у положају да некоме, странцу или домаћем, кажемо највишу духовну вредност нашег народа. Као из пушке одговарами сви ~~исто~~ исто, истим речма: Народне песме, Горски вијенац. Заборављамо казати основну велику вредност: народни језик наш. Непосредан и пун израз народног духа код нас, то је ^{пели, илементални} ~~наш~~ снажни народни језик. Наш је случај посебан. Најбољу поезију у нас створио је народ; највећи наш модерни песник, Владика Раде, нешколован је брђанин. Језик народне песме наше, епске и лирске, језик Горског вијенца, то је величанствена дикција створена за израз високих духовних потреба; за афористичку мисао, за религиозну мудрост, за очишћен бол. За нас Србе, за наш посебан случај, ми се усуђујемо поставити ову тезу: док језик у народу не постане песнички моћан, нема песника који ће на том језику певати знатну и велику поезију. Песник најпотпуније употребљује ^{народни} језик, али ^{и брђи} језик креће песнике међу онима који су даровити за песму; језик свира, језик слика, језик куће гради. Какав је чији народни језик, онаква му је машта о левоти и вешности. У Софокловој трагедији, Грк Ајакс каже: Оно што људе носу ["] ~~ни~~ није делање него реч.

Ми интелектуалци кажемо: ковати реч. А народ каже ^{пелују лепо и} ~~за срећену~~ ^{реч} ~~говори~~ лепо изнатио. По нагону, народ каже праву ознаку за свој рад. Прост свет ствара споро, невидљиво, тихо, као природа. Нико не види и не чује стварање природних ткања и ткива. Исто тако, нико не зна каквим је начином ова или она покрајина наша створила диван језик, говорни језик пун музике и богат стилем. Црна Гора, Херцеговина и Босна, српско Приморје. Вегош, ~~ејан~~ Митров Љубиша, Кочић, то је језик простог народа, језик компликован и густ од прецизних назива и ретких фигура, језик пун нити и збијеног ткива. ^{уосталом} ~~Прости~~ ^{су} ~~Људи~~

на језичког и турске елементе са коришћу унетила у језик
слуша и осећајност

Босне. Словенац Жупанчић, са матерњим језиком који није истоветан са нашим, имао
је правилно и мудро схватање о својини, о напости и користио се и српским и хр-
ватским, па и руским. Тачно је писао Љубиша у Српској зори године 1878-е: "Теш-
ко оној души која је посјеђала кукољ међу Србима и Хрватима....јер је то омело
нагли развитак језика". А ми додајемо: са ^{отетак} развитаком језика омело је и подмла-
ђење књижевности. Револуције у литературама равном мером остварују идеологије
и језик. Разгледајмо не Сadržину међа идеологија, форму и стил језик. Разгледај-
мо неку велику књижевност у временским етапама, и осведочићемо се да је тако.
Тако је и код нас. Бранко Радичевић је нов и друкчији у књижевности пре свега
језиком и стилем. Романтика Лазе Костића је сила језика уз силу темперамента.
Вук нас ишчупа из зачмалости с помоћу језика, ^{с помоћу} и речника и то малог речника. Тај
је речник бисер по ономе што је у њему, али у њему ^{је} ~~нема~~ ^{бага} оно неба нема него
оно чега има. Језички покрет и "рат" у интелигенцији нашој Вукова и Бранкова
доба, били су велика инспирисућа снага за поезију онога доба, и ^{више} од тога: ~~не~~
само да је мах језика инспирација, него је господар и указ за ~~извесне~~ ^{извесне} ~~раније~~
школе и моде у књижевности, ~~и са извесне~~ ^{старе и} нове, ~~школе и моде~~. Француски језик, ~~на~~
^{резиме,} ~~примео~~ примио је сирреализам. Руски језик се такође прилично подао сирреалистичкој поезији. У Енглеској, са лирском поезијом коју Енглеска има срећу да
има, сирреалистичкој поезији ^{се} ~~опро~~ ^{сирреалистичкој} ~~се~~ ^{опирао} ~~и~~ ^{најзад} ~~опро~~ ^{језик}. ~~Опро се језик~~ ^{Опро се језик} ~~сила~~ ^{сила} ~~језик~~ ^{језик} ~~који~~ ^{који} ~~је~~ ^{је} ~~структуром~~ ^{структуром} ~~рече~~ ^{рече} ~~нице~~ ^{нице} ~~и~~ ^и ~~мелодијом~~ ^{мелодијом} ~~реченице~~ ^{реченице}. Код нас, језик се ~~они~~ ^{могу}
~~опирао~~ ^{опирао} ~~својом~~ ^{својом} ~~сушћом~~ ^{сушћом}, својим идентитетом. Језик наш — по тиме што је народни
језик ~~рано~~ ^{раније} ~~у~~ ^у ~~поезију~~ ^{поезију} ~~високог~~ ^{високог} ~~свој~~ ^{свој} ~~језика~~ ^{језика} — наш језик, чим су речи биране, ритам музи-
кализован и стил дигнут, одмах постаје патетичан, озбиљан, мало ^у ~~суморан~~ ^{суморан}. Отуда
ваљда, сем две песме Марка Ристића, најбоља је у ^{нашој} сирреалистичкој поезији једна
бурлескна поема за децу од А. Вуча; ~~и~~ ^и ~~тамо~~ ^{тамо} ~~где~~ ^{где} ~~је~~ ^{је} ~~језик~~ ^{језик} ~~могао~~ ^{могао} ~~да~~ ^{да} ~~се~~ ^{се}
у потпуности изневери свој квалитет. А у прози, најбољи је текст о смрти од
Марка Ристића и Душана Матића. Све у свему, ^к ~~књижевници~~ ^{књижевници} — што је уосталом пот-
пуно природно — могу бити у модернизмима независни од много чега, од традиције,
од мере, од логике, али не могу бити независни од језика.

Чиме претрајавају и надживљују време текстови? Да
ли само идејама, да ли естетиком осећајних вредности, да ли и језиком? Неко ће
рећи отсечно: идејама се држи текст. Да, али под условом да идеје држи језик,
то јест, да је идеја дошла пластичан и ауторитативан израз кроз неки зрео и
моћан језик. Али, рећи ће онај ~~наш~~ ^{неко}, језик стари, чили и умире, долази

други. Није сасвим тако. Језик, као богата шума, отреса само лишће, наравно,
и задева се новим, млађим, али не умире језик цео; не изумире шума ако
се занављају гране и зеленило. А ако неки језик умре доиста, умро је онда доиста
доиста народ. А ако ће једно ипак преживети друго, онда, претпостављајући
да су до вредности дозрели били и језик и народ, онда језик преживљује на-
род. Ту су ^{још} и хебрејски и грчки и латински језик. Држећих велика класична дела,
да, али та дела у оригиналу потпуном ~~држе~~ држе језици ~~иријана још кла-~~
~~мордијска Сара, древне персијске књиге,~~
~~сицијских дела~~ али свет их не чита у првобитном језику. Изумро народ, изум-
ро ~~умро~~ и језик. А докле је народ жив и напредан, ^{дотле, наравно,} језик се мења. ^{Мења се у} том ~~са~~ сми-
слу да се мења материја речи а не дух и раса језика. Шта значи то: ^{управо јуба менана} матери-
^{се мења, она} ја речи више не задовољава? ^{и одмах} Значи да између језика, и језичких потреба људи,
нема више материалног склада; неке се речи занемарују, неке ~~умру~~ пролазе кроз
нова синтактичка прилагођавања, неке ^и примају нове граматичке облике, некима се обара
ранг и постају смешне или жалосне. Али са овим обнављањима језик не постаје
други језик у раси и коренима, у индивидуалности. Има у ^{3/}језику вечних елеме-
ната и сасвим нематериалних односа. То је оно што се кроз све вариације под
млађеног језика не мења, то је народни дух у језику; то умире кад и народ ум-
ре, или преживи народ. То је оно што чини да је језик матерњи језик, и завичај;
^{чини да се} ~~то~~ што до дна и до краја ~~у језику~~ разумеју само деца једног народа.

Код културних народа, студира ~~и~~ и упознаје ~~и~~ језик у неколико претходних својих фаза. По школама се уче на памет текстови онакви ~~какви~~ ^{писани} ~~какви~~ ^и више деценија па и више стотина година уназад. Има људи који са лакоћом и са задовољством читају свој језик у неколико временских фаза. Таквим људма — језиконосцима бисмо их могли назвати ~~и~~ ^{имају} велике литературе да благодаре што се текстови од пре три стотине година, и више, прештампавају само модерним правописом, а текстови млађи читају онакви какви су, и ^{то} са слашћу читају. Застарели језик је отац и једнак мајка језика! Чосеров језик у Енглеској, Вијонов у Француској, Дантеов у Италији читају се! Ми Срби, чији је ^{народни} језик Гете стављао напиредо са хеленским, вреба да знамо да ће се језик наших народних умотворина читати ко зна још колико времена без версија у модерни језик. ~~Ми знају, пожељно ствари слависти, а не знају чисти~~ ^{наши слависти.}

наши славици.

Без теорија филолога и филозофа језика, народна
наша књижевност открива нам непосредно две ствари: да је језик сам собом ^{импратори} ства-
ралачка сила, и да је усменареч главна и најлепша функција језика. Кроз гово-
рену реч, коју човек душом и телом акцентује, понавља се исконски језички акт
именовања ствари и ситуација. Понавља човек доживља ^{јав} речи у смислу њене

осећање израза и ознаке, И ако није увек творац језика, он је чувар језика.

У старим космогонијама се истиче да божанства наседају имена стварима. Најши народни ~~песници~~ ^{песници} било творци било чувари језика, били су од ~~за~~ лозе тих божанских именоваца. У народним песмама и пословицама имамо речи и обрта од апсолутно узорне вредности као појмовна тачност. У Женидби Ђурђа Смедеревца ~~имамо~~ ^{имамо} следећу танку разлику ^{претећи} у значењу мирног ~~оружја~~ оружја. Вели Дубровчанин:

И досад су свати долазили,
Под оружјем нису пили вина.

збуњен можда,

Старина Новак ћути, али одговара место њега Краљевић Марко, савршено тачно у ознаци и у градацији:

Пријатељу, дубровачки краљу,
Оваки је адет у Србаља;
Прек' оружја пију мрко вино,
Под оружјем и санак бораве.

А на смрт оболели и до костура омршали болани Дојчин, који части ^{и љубави} ради устаје с постеље и спрема се за мегдан, каже сестри Ђелици:

Донеси ми једну крпу платиц,
Утегни ме, селе, од бедара,
Од бедара до витих ребара,
Да се моје кости не размину,
Не размину кости мимо кости.

Појмовну тачност прати ^{и акустичка} акустичка тачност. Наравно, песник мора имати мистични посед звука, скривено знање да (звук сваки) ~~има нешто~~ има оличење, али код нас задивљује степен до којег та осетљивост иде кад простонародног песника.

Пример за то су читаве песме, с краја на крај. Реч и мелос су у ~~дивној~~ хармонизи. У Мајци Југовића, она сцена кад све на свој начин залелече: ^и закукало заплакало, завриштало, залајало, закликтало. Или она љубавна:

Вјетар пуше, ал - катмером нише,
а мој драги амбер - душом дише.

Или онај чудно, управо мукло акустички стих: Уздиже се бутун Шумадија, где је песник осећао, или знао, да самогласник у поновљен хуји као олуј што се приближује, и четири пута га унео у један стих и то са песничком слободом да место подиже се каже уздиже се и да место лепе српске речи листом узме турску бутум.

А какви су нам у језику имена гора, вода и села, то је један оркестар у којем бруји све што смо као народ икада срећно и несрећно назвали и дозвали. Моман поток се зове Мртвица, а дивља планина се зове Урлаја.

Свето ^{бел} чини уметничку лепоту нашег народног језика, и с таквим језиком наше народне ^{нашег језика и у} песме. Ани са појединостима уметничке вредности у ^{Ја свирати} народној поезији није лако ни почети, а камо ли свршити. Још један ~~де~~ још једно класично обележје. Фигура је не само слика и поређење, него и

документ, ^свјоро да кажемо обрачу^тн, казан, наравно, алегоријски. ~~Д~~а народна песма истиче тренутну, ^сесекунадну смрт борца, она вели:

Ни земља га жива не дочека

А кад треба рећи случај обрнут, да је бирац тако да кажемо, надживео свију смрт, израз је овај:

Срце му је живу разнесао

То су јединствени изрази појмовне тачности, акустичке тачности, уметничке вредности такве да остављају широко поље анализама естетичким и филозофским. Ту

је прецизност, ту је сажетост, ту је визија. ^{Ја видимо још један случај са јединицом, са сјајним изразом и здраве речи, све у овоме мало подробније још један случај свесрпано} ~~изразити: прве суна, два реда.~~ карактеристичан.

Турски цар који дуго времена већ држи Марка у тамници, види да нема ко да победи Мусу ако неће Марко. ^{Ја је} Марка извести, и ословљава га реченицом која треба да замути појам о томе колики је био део ^{бе}царево^{је} воље у тамновању Маркову. Цар пита:

Јеси ли ^{ћегођ} у животу, Марко?

Ова реченица је већ фигуром пластична, али је пластична и тамо где је то теже бити, у спекулацији с језиком. Реч ^{ћегођ} остварује укрштање временског и просторног податка, дакле оверава тобожњу ^{невиноста}неупућеност цареву. Та реч, то јест, и означава и обезначава. Снажан реченички акценат на речи ^{ћегођ} и ~~у~~ удар ~~речи~~ разуђености реченичке одмах за том речју, чине да се муњеви^{то} брзи осети скривено интендирана намера царева. Марко зато одговара, што се вели: ^{тик}на лук:

Јесам ^{ћегођ}царе, али у ^{ћегођ}рђаву.

и означава од своје стране, баш тамо где је цар обезначио. Реч ^{ћегођ}рђаву има у себи исто толико колико и реч ^{ћегођ}ћегођ и просторну и временску могућност, али има и ^{јасан}квалитативан пресек у сасвим одређеном смислу. ^{Ћитава}једна унутрашња чарџа свршена је ту у неколико речи, са једном језичком сажетости^{ћу} која би била достојна енглеског језика. Минимум знакова и максимум ^{садржаја.} ~~У нашем језику се не може~~ шаховски, наглим ^икомбинованим потезима ~~не може~~ доказ, закључак, поента, патетична, или иронична, или хумористична. ~~Народни језик наш~~ ^{наш} ~~Сверочи~~ ^и ~~да~~ народ наш говори и разговара уз живу сарадњу изнутра: у језичком изразу његову крије се воља и жеља да ^ион буде вредан пажње и слушања, да не буде реч коју ниси ветар. ^{Ко}добро уђеу народни наш језик, тако му је као и да је ум и душу народ да сагледао. ^{Граничић}је писао: ^ународним умотворинама видите како срце народу куца, куда ли му мисли полијећу.

За дивљење је како такав језик и таква народна поезија не избацују ~~под нас~~ ~~наша~~ више филолога, више речничара, више

терминолога, више скупљача свега и разнoгa штo значи језичку и поетичку грађу.
Штo маће Славена-слависта, све више странаца[/] слависта. У стручњака за српску
народну књижевност бољих нo икада штo је било. Ми се сећамо ~~на Србски~~^{на Србома} јадних
предавања из руске књижевности и још јаднијих из српске народне књижевности.
Узрок: незнање језика, дакле непојимање и неразумевање духа. Ми се сећамо у
Оксфорду јадних предавања из руске књижевности, и никаквих из српске народне
књижевности. Узрок: незнање језика. Напомињем превод Гетеов Хасан-агинице,
тај хладни превод, пренос садржине, који је ~~српск~~^{српск} промашио скалу драмску и
~~је~~ језичку. Узрок: незнање језика. Модерни испитивачи ~~ре~~ наше народне поезије
далеко су оставили за собом своје раније колеге, јер су ~~најам~~ констатовали три
ствари: да српски треба научити ваљано; да српски вреди научити; и да међу Срби-
ма нема ~~одвише~~ ни одвише много, ни одвише даровитих или занесених испитивача
народне књижевности, и ~~уједно~~^{уз то} зналаца народног језика. У опасности смо да нам
још неизрађена дела о народној поезији, па затим можда и о изразној снази и о
филозофији језика, почну писати странци, и то не дамо за странце. Срећом или
несрећом, неславени-слависти не могу никада до дна и до краја разумети и при-
мити у себе оно што је славенски биће и дух. Могу много шта научити, не могу
много животом искусити. Могу стручно објаснити фреску или стари рукопис, не
могу васкрснути живот наше прошлости, а поготово не могу ништа учинити за
будућност нашег језика. Највеће и најкрупније послове и радове имали би ради-
ти и свршити Славени-слависти и ради Странаца-слависта. То је у интересу до-
маћег језика и књижевности у интересу престижа народног на страни и у светс-
кој науци, ~~да домаћи народ не изопште~~. Иначе остаје да се страни научници снабдевају податцима
и језику и предању, код странаца, код њих који нису ни дух ни карактер део
духа и карактера заступљеног овом или оним славенском језику или књижевно-
сти ~~нарочито народној~~ књижевности. У делу Вилхелма Вунта Нације и њихова фи-
лософија има став где Вунт бранећи свој народ од оцене неких странаца мислио
појачати своју одбрану наводом: да Немац није оно што је ~~српски~~ "српски јунак"
који кад напоље окрене крзно ћурка, постаје "дивљи вук". Вунта нису добро оба-
вестили о нашем народном епу, и о нашем Марку, они код којих се информисао.
Треба до краја и до дна познавати народне песме, па дух и карактер наро-
да чије је огледало у народним песмама, па српски језик — и онда знати да
Марко није ни "српски јунак" ни "дивљи вук". Српски се јунаци не препадају,
не беже, не мире на мегдану с противником и не умиру природном смрћу. Марко
је један српски тип: иначија, убојица, друмски човек који никад не зна где ће

сутра бити, с ким вино пити, кога убити или служити. Марко је све што се може бити ~~на српски начин~~ од страшног до смешног ^{на} српски начин. ~~и~~ Марко и против-
нике своје воли да види у свима видовима од страшног до смешног. и према томе
се и понаша ^{улази} у све ставове од крвника до будале. Где год у песми Марко
"пригрће ђурак наопако" или

Самур калпак на чело намиче,
Те съставља ~~само~~ самур и обрве

или копље ^убуздован и сабљу размешта театрално, ^уникада не ~~зави~~ следи бој и проливање крви, напротив, настаје буфонска или хуморна сцена. Пошто је Мустафа ^ааги скинута глава без извртања ћурка, Марко, као сваки примитивац и обична убојица, парадир^а са својим делом. Он неће да крене на позив турског цара, и ништа не одговара посланицима царевим. А кад се ипак дао намолити — увек се даде ^анамолити свеједно да ли од мајке или од султана — он полази пригрнувши ћурак наопако, и, у истом стилу, код цара, "у чизмама сјео на серцаду". Затим ^аследује познато: "цар с одмиче, а Марко ^апримиче", али ништа неће бити. Марко не најзад примити од цара дукате да иде да настави пити вино уз рамазан, иако је цар то забранио био. Нигде ни цртица од "српског јунака", нигде ни траг од "дивљег ^авика". Извртање ћурка је у нашим народним песмама по правилу ствар нејуначка, ствар бекријског или будаластог хумора. Будалина Тале, пошто је изврнуо ћурак наопако,

Личином се по њем ^еопасао,
Натурио капу ~~д~~азветину,
На којој је ~~т~~риста прапораца....

Случај Вунтов није усањен. ^{Заневољу} велике нетачности из пера великих људи памте се и даље наводе као и ^{велике} тачности из тих пера. Свет који се интересује нашем народном поезијом — ради језика, ради психологије, ради философије — мо-
рао би налазити податке у делима ^а оних који по крви и ^{набоју} ~~древину~~ чине део ума,
карактера и језика заступљених у нашим народним умотворинама.